

УДК 331.5

Баланюк І. Ф., Копчак Ю., С., Голубчак О. М., Казюка Н. П.

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОГО РИНКУ ПРАЦІ НА ТЕРИТОРІАЛЬНОМУ ТА ГАЛУЗЕВОМУ РІВНІ

У статті розглянуто сучасні тенденції розвитку регіонального ринку праці на основі аналізу територіальної та галузевої структури зайнятості населення. Виокремлено фактори впливу на структуру зайнятості населення Карпатського регіону. Доведено необхідність перерозподілу наявної робочої сили

між територіями та видами економічної діяльності для підвищення якісних та кількісних характеристик структури зайнятості населення Карпатського регіону.

Ключові слова: зайнятість, структура зайнятості населення, трансформація економіки, робоча сила, ринок праці.

Balaniuk I. F., Kopchak Y. S., Holubchak O. M., Kaziuka N. P.

THE TENDENCIES OF REGIONAL EMPLOYMENT MARKET DEVELOPMENT IN THE TERRITORIAL AND SECTORAL LEVELS

This article deals with the modern tendencies of regional employment market development based on the regional and structural analysis of local employment. It defines the impact factors on the local employment of the Carpathian region. This article proves the necessity of available labour force rearrangement between the territories and types of economic activities for improving

qualitative and quantitative characteristic of local employment of the Carpathian region. It also determines the factors of effective structure formation and development for regional local employment.

Key words: employment, employment structure, transformation of the economy, labor force, labor market

Вступ. Становлення ринкових відносин в Україні та Карпатському регіоні зокрема зумовило певні економічні перетворення. Особливо значущою за таких умов є проблема зайнятості, адже забезпечення її належного рівня є функцією не тільки ринку, але й держави, і від його стану залежить розвиток та функціонування економічної, соціальної, демографічної сфер життя суспільства. Тому із функціонуванням ринкового господарства в країні все більше уваги приділяється питанням зайнятості.

Зайнятість – важлива частина соціально-економічного життя суспільства, складова забезпечення реалізації трудових інтересів громадян, основа побудови всього суспільного виробництва. Зайнятість вивчається багатьма науками, оскільки це проблема не тільки економічного життя суспільства, але й засіб реалізації права на працю, визначеного конституцією країни, при цьому сама праця є основою життєдіяльності всього суспільства, основа для забезпечення дохідної частини бюджету сім'ї.

Постановка завдання. Розвиток економіки та ринкових відносин обумовили трансформацію структури зайнятості. Це викликане процесом лібералізації суспільних відносин, розширенням можливостей для реалізації трудових інтересів громадян та вільним вибором моделі поведінки на ринку праці. Проблеми структурних зрушень зайнятості набираються особливої ваги в даний час, оскільки за роки незалежності України економічні трансформації змінили сам процес зайнятості, диференціювали її види, типи та форми. Поряд з цим, спостерігаються зміни у структурі зайнятості у секторах та сферах народного господарства як на територіальному, так і на галузевому рівні. Створення нової інформаційної економіки в Україні, розвиток наукомісткого виробництва потребують глибокого дослідження сфери зайнятості, нових форм прикладання праці, активізації інноваційних напрямів трансформації зайнятості, вивчення проблем зайнятості та її регіональних особливостей.

Результати. Однією із основних соціально-економічних проблем регіону є проблема

зайнятості населення як однієї із складових формування економічної системи. З однієї сторони, наявна структура населення обумовлює напрям розвитку економічних процесів, з іншої, – зміни в структурі економіки викликають суттєві зрушення і в структурі зайнятості населення [1]. Тому за таких умов формування з боку органів держуправління такої структури економіки, яка б в повній мірі змогла забезпечити розвиток економіки регіону, та такої структури зайнятості населення, що відповідає б вимогам економічного сектору та змогла б забезпечити його ефективне функціонування.

Система розподілу праці та її розвитку відображається в різноманітних структурах зайнятості: галузевій, професійній, кваліфікаційній. Міжгалузеві співвідношення формуються із врахуванням як наявних трудових ресурсів, так і об'єктивних суспільних потреб. Саме від їх збалансованості залежить напрям соціально-економічного розвитку регіону та ефективність виробництва.

Основним чинником формування територіальної структури зайнятості є природно-історичні умови розвитку кожного окремого регіону [2, с. 19], оскільки саме від даного фактору залежить спеціалізація, кооперація виробництва та розміщення виробничих потужностей на певній території, міжгалузеві співвідношення, розподіл та відтворення людського капіталу.

Що стосується сучасної територіальної організації структури зайнятості, то в Карпатському регіоні існує велика нерівномірність показників, що характеризують зайнятість в територіальному та галузевому розвитку. Це викликано тим, що в період становлення ринкових відносин виявилась невідповідність у розміщенні галузей виробництва до наявних сировинних та трудових ресурсів регіону. Така ситуація спровокувала дисбаланс попиту та пропозиції робочої сили, підвищення показника безробіття в регіоні, невідповідність профілю освіти та кваліфікації щодо потреб соціально-економічного розвитку регіону, спеціалізація регіону на якомусь одному виду діяльності, що вказує на нераціональність використання трудових ресурсів. В свою чергу, нову структуру зайнятості в Україні та її регіонах формують такі соціально-економічні трансформації, як розвиток нових видів виробництва, підприємництва, сільського господарства. Сектор зайнятості в Карпатському регіоні характеризується великою нерівномірністю свого розвитку (див. табл. 1).

Вивчення основних закономірностей кількісних та якісних змін рівня зайнятості населення між видами економічної діяльності та факторами, що їх обумовлюють, забезпечує можливість ефективного оцінювання проблем використання робочої сили в різних сферах народного господарства. Аналіз структури зайнятості має важливе значення для ефективного розподілу зайнятих в суспільному виробництві, між сферами прикладання праці, видами економічної діяльності, певними територіями та окремими підприємствами.

Для оцінки тенденцій на ринку праці населення регіону доцільно враховувати також рівень розвитку ринкових відносин в регіоні, загальний соціально-економічний розвиток регіону, попит та пропозицію на робочу силу, а також потенційні можливості для розвитку регіону. Механізм формування, розподілу та перерозподілу робочої сили між матеріальним виробництвом та сферами обслуговування вимагає дослідження змін суспільних потреб даних секторів прикладання праці в робочій силі та ступеня її використання на кожному етапі соціально-економічного розвитку регіону. Народногоосподарські співвідношення, темпи та тенденції змін структури зайнятості дуже важливі для активізації процесу інтенсифікації виробництва.

Структура зайнятості є важливою характеристикою, оскільки безпосередньо впливає на ефективність зайнятості населення [4, с. 229]. Важливим показником ефективності структури зайнятості є зміни в частці населення, зайнятого в сфері сільського господарства, оскільки за цих умов відбувається зростання Національного доходу та продуктивності праці, обумовлене перерозподілом робочої сили із галузі сільського господарства в інші галузі народного господарства, в яких виготовлення чистої продукції одним зайнятим є значно вищим. Високу питому вагу у загальній структурі зайнятості займає сектор промисловості. При цьому наявність підвищеної потреби у висококваліфікованій робочій силі з боку промислового виробництва веде до підвищення ефективності використання трудового потенціалу регіону. При цьому відбувається професійне зростання робочої сили, обумовлене підвищенням її мобільності та можливостей адаптації до різних виробничих процесів. Сучасна структура економіки свідчить про недостатній розвиток експортоорієнтованих та імпортозамінних галузей, що вказує на її застарілість та неефективність [5]. Недостатність забезпе-

Таблиця 1

Динаміка кількості найманих працівників за видами економічної діяльності Карпатського регіону у 2012, 2017 рр., тис. осіб

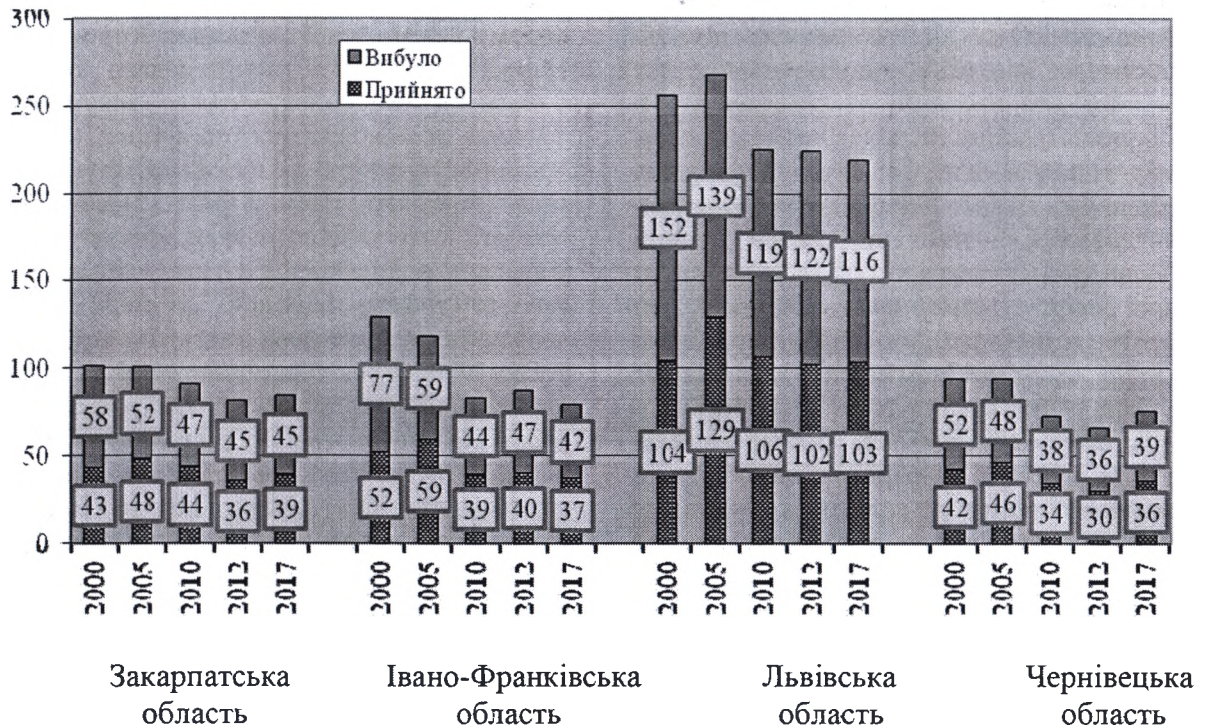
Види економічної діяльності	Закарпатська область		Івано-Франківська область		Львівська область		Чернівецька область		Закарпатська область	Івано-Франківська область	Львівська область	Чернівецька область
	2012	2017	2012	2017	2012	2017	2013	2017				
Приріст (зниження) в порівнянні з 2012 р.												
Сільське, лісове, та рибне господарство	6,7	6,6	9,0	8,5	14,7	14,6	9,7	8,9	-0,1	-0,5	-0,1	-0,8
Промисловість	47,2	43,2	55,5	51,3	128,3	126,6	21,9	20,2	-4,0	-4,2	-1,7	-1,7
Будівництво	4,5	4,3	8,1	7,5	24,4	20,6	6,0	4,9	-0,2	-0,6	-3,8	-1,1
Оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів	15,2	14,7	18,5	18,2	65,2	58,6	12,1	11,4	-0,5	-0,3	-6,6	-0,7
Транспортне та складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	17,6	16,0	16,5	15,4	50,6	49,2	7,8	7,5	-1,6	-1,1	-1,4	-0,3
Розміщення й організація харчування	2,2	2,0	2,4	2,3	9,4	9,2	1,6	1,3	-0,2	-0,1	-0,2	-0,3
Інформація та телекомунікації	2,4	2,4	2,5	2,7	13,7	14,2	2,8	2,4	0,0	+0,2	+0,5	-0,4
Фінансова та страхова діяльність	4,1	3,9	5,1	4,8	13,9	12,7	2,9	2,4	-0,2	-0,3	-1,2	-0,5
Операції з нерухомим майном	3,5	3,2	2,1	2,2	11,3	8,6	3,1	3,0	-0,3	+0,1	-2,7	-0,1
Професійна, наукова та технічна діяльність	3,3	3,4	5,9	5,9	18,7	17,9	3,2	3,1	+0,1	0,0	-0,8	-0,1
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	3,0	3,1	5,9	5,2	14,0	14,6	2,4	2,4	+0,1	-0,7	+0,6	0,0
Державне управління, оборона, соціальне страхування	26,4	25,4	23,9	22,7	58,1	55,3	16,9	16,9	-1,0	-1,2	-2,8	0,0
Освіта	47,7	47,8	54,4	54,8	104,8	103,0	34,9	34,9	-0,1	+0,2	-1,8	0,0
Охорона здоров'я, надання соціальної допомоги	27,1	26,7	37,2	37,4	75,9	77,8	23,8	22,9	-0,4	+0,2	+1,9	-0,9
Мистецтво, спорт, відпочинок	5,7	5,2	7,2	6,7	9,9	9,2	3,9	3,3	-0,5	-0,5	-0,7	-0,6
Інші види економічної діяльності	1,4	1,5	2,4	2,3	7,2	6,5	2,0	2,0	+0,1	-0,1	-0,7	0,0
Усього	218,0	209,4	256,6	247,9	620,1	598,6	155,0	147,5	-8,6	-8,7	-21,5	-7,5

Джерело: складено автором на основі [3].

чення ефективних галузевих та міжгалузевих зрушень заважає підвищенню ефективності структури зайнятості, раціональному розподілу та перерозподілу трудових ресурсів між сферами та видами економічної діяльності.

Досліджуючи джерела трудових ресурсів, варто відзначити, що вони формуються не

тільки із вивільнених працівників певних галузей, але й із «вихідців» певних територій. Так, джерела формування робочої сили носять не тільки галузевий, але й територіальний характер, що проявляється у зміні пропорцій між кількістю населення, що проживає на даній території, та вивільнених трудових ресурсів з інших регіонів країни. Співвідношення руху працівників відображено на рис. 1.

Джерело: складено автором на основі [3]

Рис. 1. Динаміка руху працівників Карпатського регіону у 2000-2017 рр., тис. осіб

Таким чином, основним для розвитку промисловості є забезпечення таких умов: використання нових джерел енергії, підвищення конкурентоспроможності продукції за рахунок зростання якості та зниження собівартості, впровадження технологічних та інноваційних новинок у промислове виробництво. Що стосується сфери сільського господарства, то за наявності родючих чорноземів в Карпатському регіоні даний сектор повинен бути одним із найбільших, базових видів діяльності, тоді як на даний час дана галузь перебуває у глибокій кризі. Занепад інфраструктури АПК, відсутність новітньої техніки та технологій обробки сировини, неможливість розвивати нові види виробництва у аграрному секторі провокують розвиток однієї із найпоширеніших проблем регіону – сільського безробіття. Економічна активність населення є базою для перетворення трудового потенціалу (робочої сили) в людський капітал. Кількість економічно активного населення як показник сукупної пропозиції праці може служити кількісним індикатором, що відображає рівень наявного трудового потенціалу у певний момент часу.

У формуванні структури зайнятості важливе місце займають нові професії та види зайнятості: фінансовий менеджмент та фінансовий інжиніринг, консалтинг, логістика, кре-

дитування, біржова діяльність, іпотека, оренда, лізинг та ін. [6, 0, 49]. Такі види зайнятості користуються високим попитом з боку роботодавців, оскільки це альтернативні та перспективні напрями діяльності для розвитку економіки, тому трудові ресурси, зайняті в таких сферах діяльності характеризуються високим рівнем заробітної плати, освіти та кваліфікації, мобільністю на ринку праці за рахунок зазначених характеристик.

Характеристики наявної робочої сили безпосередньо залежать від ступеня соціально-економічного розвитку регіону [7, с. 395]. Саме організація праці, умови та характер виконуваної роботи, розвиток виробничої сфери, розподіл трудових ресурсів, структура робочих місць, розвиток соціальної сфери прямо та опосередковано впливають на функціонування трудового потенціалу регіону. Необхідно ліквідувати регіональні диспропорції в розвитку трудових ресурсів, що виникають залежно від диференційованого розвитку регіонів. Таким чином, вдасться задіяти резерви збільшення продуктивного використання робочої сили, що криється в таких розбіжностях. Поряд з масштабом зайнятості ідентифікатором якості робочої сили повинно виступати здоров'я робітників, що є основним показником для збереження та відтворення трудового потенці-

алу, що в регіональному аспекті є дуже важливим, адже саме від територіальної організації праці, місць розміщення крупних переробних підприємств, що створюють велику кількість шкідливих викидів в атмосферу та гідросферу, залежить і рівень здоров'я та процеси відтворення трудових ресурсів даного регіону. Галузевий аспект розгляду такого впливу полягає у залежності здоров'я робітників від галузей виробництва, рівня трудового навантаження в тій чи іншій галузі та сфери прикладання праці.

Структура зайнятості населення в Україні та її регіонах сформувалась під впливом командно-адміністративної економіки, що призвело до значної її нераціональності, особливо це стосується галузевої структури зайнятих. Проте з розвитком ринкових відносин з'являються нові сектори у структурі зайнятості. Структурні зміни зайнятості відбуваються під впливом економічних, інституціональних трансформацій та характеризують скорочення зайнятих в регіонах, які переживають фазу економічного спаду, перерозподіл робочої сили між регіонами та галузями.

Внутрішньогалузева структура зайнятості, розподіл її трудових ресурсів по окремих регіонах визначає темпи та співвідношення розширеного відтворення та рівень задоволення матеріальних та духовних інтересів індивідів. Тому важливого теоретичного та практичного значення набуває аналіз сфери трудового потенціалу сектору економічної діяльності, виявлення специфічних тенденцій змін в кількісних та якісних характеристиках зайнятості і на основі проведеного аналізу, наукове передбачення найбільш вірогідних тенденцій розвитку структури зайнятості в майбутній перспективі. При чому останнє повинно стати основою для державного регулювання структурних змін зайнятості, розробки соціально-економічних та інших програм щодо формування, розподілу та використання трудових ресурсів. Підвищення якості трудового потенціалу неможливе без використання нових методів господарювання, що забезпечують розширення самостійності підприємств галузі, посилення матеріального стимулювання працюючих, що здатні виявити та активізувати матеріальні, трудові та фінансові резерви на базі використання досягнень НТП та ресурсозберігаючих технологій.

Економічна оцінка кількісних та якісних зрушень в професійно-кваліфікаційній структурі робітників вимагає комплексного підходу.

Для цього необхідно враховувати оцінку ефективності використання робочої сили, показників якості праці, забезпеченості робочої сили, якісного складу працівників. Від правильного управління процесами формування, розподілу і використання робочої сили між видами економічної діяльності залежить успішна реалізація соціально-економічних програм та зростання ефективності суспільного виробництва. Структурні зміни зайнятості відбуваються не досить активно, що обумовлено нераціональністю формування робочої сили, високим рухом кадрів та нераціональністю трудових потоків, що створюють надлишковий внутрішньо- та міжгалузевий перерозподіл робочої сили. В умовах постійних кон'юнктурних змін спостерігаються постійні дисбаланси в розподілі робочої сили між сферами прикладання праці.

Сукупна робоча сила розподіляється з допомогою збалансування трудових ресурсів між галузями матеріального та нематеріального виробництва в територіальному аспекті. Проте фаза розподілу робочої сили включає не тільки її розподіл та перерозподіл між галузями та сферами зайнятості. В результаті інтенсифікації соціально-економічного розвитку значні зрушення проходять і в територіальному розподілі робочої сили. Отже, розподіл та перерозподіл робочої сили між територіями та видами економічної діяльності повинен бути спрямований на: забезпечення максимально ефективного територіального розміщення виробництва; забезпечення стабільного економічного, соціокультурного та демографічного розвитку всіх територіальних одиниць, включаючи сільську місцевість; активізації розвитку галузей обслуговування з метою зростання зайнятості населення в них.

Висновки. Проведені дослідження закономірностей розвитку трансформації зайнятості показують, що для регулювання її структури необхідний комплексний підхід, який включатиме співпрацю держави та місцевої виконавчої влади. Регіональна програма зайнятості як один з основних засобів проведення політики у сфері зайнятості повинна враховувати існуючі тенденції реструктуризації економіки, де проходить формування попиту та пропозиції робочої сили, на основі яких доцільно розробляти напрями регулювання структури зайнятості.

У структурі зайнятості Карпатського регіону спостерігається кризовий стан, зокрема в

сфері промислового виробництва, сільського господарства, що стало причиною для зниження зайнятості, скорочення потреб у робочій силі. Ринок праці на даному етапі продовжує підпадати під дію негативних наслідків світової фінансово-економічної кризи, тому і з'являється потреба у системному дослідженні змін у структурі зайнятості. Потреба у розв'язанні даної проблеми тісно пов'язана із глобальністю проблем зайнятості, оскільки від ситуації в даній сфері залежить не тільки економічний розвиток регіону, але й налагодження зовнішньоекономічних зв'язків, формування політичної та соціальної сфер життя суспільства.

Таким чином, зміни у формуванні структури зайнятості між видами економічної діяльності та регіонами повинні служити цілям підвищення якості праці та її удосконалення. Збалансування потреб різних галузей в робочій силі з наявними трудовими ресурсами забезпечується за рахунок екстенсивного чинника (розширення сфери зайнятих шляхом входження молоді в контингент трудових ресурсів), а також завдяки удосконаленню якісного складу зайнятих.

Література

1. Indicators of Economic Structure / Economic Structure [Електронне видання]. – Режим доступу : <http://www.ipsr.ku.edu/resrep/KCEconomy/chapter3.pdf>.
2. Регіональний прогноз структурних зрушень в зайнятості населення України в галузях і сферах економіки по формах власності на період до 2000 р. / М. В. Шаленко, Л. П. Піддубна, О. М. Дрозд, В. А. Солонуха. – К. : НЦ ЗРП, 1995. – 56 с.
3. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс] – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua/.
4. Колот А. М., Грішнова О. О. та ін. Економіка праці та соціально-трудові відносини. Підручник ; за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. А. М. Колота. — К. : КНЕУ, 2009. 711 с.
5. Contemporary Economic Issues: Regional Experience and System Reform / J. Lin Springer. – 2008. – 244 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://books.google.com.ua/books?id=8WawCwAAQBAJ&dq=contemporary+economic+structure&hl=ru&source=gbp_navlinks_s.
6. Kuddo A. Public Employment Services, and Activation Policies. / A. Kuddo. – Washington DC : World Bank. – 2012. – 143 p.
7. Ринок праці : нав. посіб. 2-ге вид. перероб. та доп. / О. В. Чернявська. – К. : Центр учбової літератури, 2013. – 522 с.
1. Indicators of Economic Structure / Economic Structure [Elektronne vydannya]. – Rezhym dostupu : <http://www.ipsr.ku.edu/resrep/KCEconomy/chapter3.pdf>.
2. Rehionalnyy prohnnoz strukturykh zrushen v zaynyatosti naseleynna Ukrayiny v haluzyakh i sferakh ekonomiky po formakh vlasnosti na period do 2000. / M. V. Shalenko, L. P. Pidubna, O. M. Drozd, V. A. Solonukha. – K. : NTS ZRP, 1995. – 56.
3. Ofitsiynny sayt Derzhavnoyi sluzhby statystyky Ukrayiny [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu : www.ukrstat.gov.ua/.
4. Kolot A. M., Hrishnova O. O. ta in. Ekonomika pratsi ta sotsialno-trudovi vidnosyny. Pidruchnyk ; za nauk. red. d-ra ekon. nauk, prof. A.M. Kolota. – K. : KNEU, 2009. – 711.
5. Contemporary Economic Issues: Regional Experience and System Reform / J. Lin Springer. – 2008. – 244 p. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : https://books.google.com.ua/books?id=8WawCwAAQBAJ&dq=contemporary+economic+structure&hl=ru&source=gbp_navlinks_s.
6. Kuddo A. Public Employment Services, and Activation Policies. / A. Kuddo. – Washington DC : World Bank. – 2012. – 143.
7. Rynok pratsi : nav. posib. 2-he vyd. pererob. ta dop. / O. V. Chernyavska. – K. : Tsentr uchbovoyi literatury, 2013. – 522.